

Acésta fôia ese  
cate 3 côle pe luna  
si costa 2 fiorini v. a.  
pentru membrii aso-  
ciatiunei, éra pentru  
nemembrii 3 fr.  
Pentru strainatate  
10 franci cu porto  
postei.

# TRANSILVANI'A.

Fôia Asociatiunei transilvane pentru literatur'a romana  
si cultur'a poporului romanu.

Abonamentul se  
face numai pe cate  
1 anu întregu.  
Se abonéza la Comi-  
tetulu asociatiunei in  
Sibiiu, séu prin posta  
séu prin domni co-  
lectori.

Nr. 18.

Brasiovu 15. Septembre 1869.

Anulu II.

Actele adunarei generale tienute in Siomcut'a mare la  
10. si 11. Augustu a. 1869.

Raportulu secretariului II. cu privire la activi-  
tatea comitetului asociatiunei transilvane in  
decursulu an. 186<sup>8</sup>/<sub>9</sub>.

## I.

Comitetulu asociatiunei transilvane romane, con-  
formu §-lui 32 lit. g) din statute are onóre prin sub-  
scrisulu a aduce la cunoscînti'a si apretierea stralu-  
citei adunari generale, lucrările sale cele mai impor-  
tante de pre an. cur. alu asociatiunei 186<sup>8</sup>/<sub>9</sub>, carele  
espiréza cu present'a adunare generale.

Comitetulu in decursulu a. 186<sup>8</sup>/<sub>9</sub> a tienutu 16  
siedintie, dintre cari fura ordinare séu lunarie 12,  
ér 4 extraordinarié.

Comitetulu si-a tienutu de datoria principale, cá  
pe langa alte afaceri curente, se se ocupe mai inainte  
de tôte, cu punerea in lucrare a concluseru adu-  
narei generale, tienute la Gherl'a in a. trecut. Con-  
formu conclusului numitei adunari p. XXI, inca in  
siedinti'a comitetului din 15. Sept. a. tr. se luara dis-  
positiunile necesarie, pentru impartirea stipendialoru  
si ajutorialoru preliminate pre a. scol. 186<sup>8</sup>/<sub>9</sub>, stato-  
rinduse si cu asta ocaziune de regula, cá aceli teneri  
studenti stipendiatu ai asociatiunei, cari in anulu pre-  
cedente se bucurara de vreunu stipendiu din partea  
asociatiunei, se se lasa si pre a. scol. 186<sup>8</sup>/<sub>9</sub> in usua-  
rea avutelu stipendia, déca le-au meritatu prin pro-  
gresu si purtari; deci pre bas'a acestui principiu, te-  
nerii Dionisiu Radesiu, ascultatoriu de politechnica  
la universitatea din Vien'a cu stipendiu de 300. fr.,  
Georgiu Vintila, ascultatoriu de agronomia la Ung-  
Altenburg in Ungari'a cu stipendiu de 330 fr., Iosifu  
Masimu ascultatoriu de scól'a reala din Sibiiu, si Con-  
stantinu Popoviciu, éra si ascultatoriu la scól'a reala  
din Brasiovu, ambii cesti din urma cu cate 50 fr.  
stipendia, se lasara si pre a. scol. 186<sup>8</sup>/<sub>9</sub> degia espi-  
ratu, in usuarea avutelu stipendia (siedinti'a comit.  
din 15. Sept. 1868 p. 6). Celealalte stipendia se con-  
ferira pre calea concurselu, publicate in diuariile  
romane in modulu urmatoriu: a) Cele doue stipendia  
de cate 100 fr. destinate pentru ascultatorii de dre-  
pturi afara de patria, se conferira teneriloru Demetriu  
Teodoru si lui Constantinu Coti, ambii iuristi in IV.  
anu la universitatea din Pest'a; stipendiulu de 80 fr.  
destinatu pentru unu iuristu in patria, se conferi lui  
Nic. Prosteanu, ascultatoriu de drepturi in alu IV.

anu la academi'a din Sibiiu; b) unu stipendiu de 330  
fr. destinatu pentru unu agronomistu, se conferi te-  
nerului Stefanu Chirilla, gimnasistu absolutu si ma-  
turisatu; c) alte doue stipendia de cate 300 fr. de-  
stinate pentru 2 ascultatori de filosofia, se impartira  
teneriloru Petru Prodanu si Ioanu Marcusiu, ambii  
gimnasisti absoluti si maturisati si acum ascultatori de  
filosofia la universitatea din Vien'a si Pest'a; d) doue  
stipendia de cate 50 fr. pentru gimnasisti, se impar-  
tira teneriloru Nicolae Calefariu, ascultatoriu de VII.  
clase (gimn.) la gimnasiulu de statu din Sibiiu si lui  
Lazaru Bosioroganu, studente in VII. cl. la gimna-  
siulu din Orastia. Se intielege de sine, cà tenerii im-  
partasiti cu stipendiale asociat. fura indatorati a se  
legitimá cu finea fiacarui semestru despre progresulu  
in studia, cum si despre portare si partea cea mare  
din aceli stipendiatu si pana acum satisfacura acestei  
conditiuni; e) unu ajutoriu de 50 fr. pentru unu so-  
dalu de meseria, se dede unicului concurentu Nicolae  
Vestemeanu, sodalu de cococariu in Sibiiu, ér cele  
doue ajutorie de cate 25 fr. preliminati pentru 2 in-  
vetiacei de meseria, se dederu lui Ioane Tohati, in-  
vetiacelu de cismariu in Bistriti'a, si lui Ioane Avramu,  
invetiacelu de pantofariu in Sibiiu; f) in urma unu  
premiu de 25 fr. destinatu pentru aceli invetiatori co-  
munali, cari voru prasi mai multi altoi prensi s'a  
datu concurentelui Petru Grama, docente in Boosu;  
ér pentru altu premiu de 25 fr. preliminaru pentru  
aceli invetiatori comunali, cari voru dovedi, cà au  
prasitu celu puçinu 200 altoi prensi, s'a publicatu  
concursu. cu terminulu de 1. Augustu a. c.

E de insemnatu, cà sum'a totale impartita cá  
stipendia si ajutoria pre a. asoc. 186<sup>8</sup>/<sub>9</sub>, face 2165 fr.  
(si unu premiu de 25 fr. neimpartitu inca) (vedi sie-  
dinti'a comit. din 3. Noembre 1868 §. 148 si 149).

Comitetulu petrunsu de importantia fôiei asoc.  
„Transilvani'a“ si dorindu, ca aceea se se latiésca pre  
catu se póte mai tare la publiculu romanu, nu numai  
a facutu pre an. cur. unele inbunatatiri cu privire  
la partea tehnica a numitei foi, ei inca pentru sprin-  
jirea aceleia atatu materialmente, catu si moralmente,  
a si emis unu apelu caldurosu, catra onor. publicu;  
dar acestu apelu, publicatu in tôte diuariile romane  
din monarchia, si trimisu deadreptulu in tôte partile,  
pre la barbatii nostri inteliginti, nu si-a aflatu resu-  
netulu doritu si asteptatu, ceea ce se vede destulu  
de lamuritu din numerulu abonatiloru de pre a. cur.,  
carele pana in presente e numai 239. (Siedinti'a

comitetului din 3. Noembrie 1868 §. 153 si 8. Dec. 1868 §§. 161 si 162.)

## II.

Conformu concludaloru adun. gen. dela Gherl'a coprinse in p. XXIII. pos. 3, 4, 5, 7 comitetulu are onóre a aterne stralucitei adunari gener. spre deliberare, urmatoriele proiecte, resp. opiniuni.

a) Proiectulu, resp. opiniunea comit. in privinti'a tiparirii si edarei cartiloru de instructiune pentru scólele poporali pre spelele asociatiunei, care opiniune se alatura aici sub a.)

b) Informatiunea despre venitele si spelele aproximative ale unei tipografii infiintiande pre sam'a asociatiunei, dinpreuna cu opiniunea comitet. basata pre starea si impregiurarile actuali ale asociat., aici alaturata sub b.)

c) Proiectulu unui regulamentu despre modalitatea folosirii cartiloru aflatorie in bibliotec'a asociat. aici acelu sub c.)

d) Proiectulu comit. in privinti'a infiintarii departimenteloru cercuali si agentureloru comunali recerute de interesulu latirei activitatiei asociat., alaturatu sub d.)

e) Unu proiectu despre bugetulu preliminaru alu asociatiunei pre anulu 18<sup>69</sup>/<sub>70</sub>, elaboratu pre bas'a §. 26 din statute, luanduse in consideratiune pre catu numai s'a potutu, si indreptarile date din partea adunarei gen. dela Gherl'a p. XXI. acelu sub e) (vedi siedinti'a comitet. din 15. Sept. 1868 §§. 104 lit. d), 109, 110, 113, sied. comit. din 8. Iuniu 1869 §. 33, din 6. Iuliu 1869, din 22. si 26. Iuliu a. c.)

f) Propunerea comitetului, relativa la facerea pasiloru necesarii din partea adunarei gener., pentru infiintarea unei catedre de limb'a si literatur'a romana la universitatea din Vien'a, alaturata sub f), (siedint. comit. din 3. Aug. 1869 §. 77.)

g) Presentarea aloru 4 concurse venite la comitetu, relative la premiulu de 25 fr. destinatu pentru acelia, cari pana la adun. gen. presente, voru dovedi ca au prasitu celu puçinu 200 altoi prensi. (alaturata sub g), (vedi sied. comit. din 3. Aug. a. c.; unulu din aceste concurse l'amu primitu uumai in 6. Aug. dupa amiadi, si adeca in prediu'a pornirei, pentru acea nu s'a potutu presentá in sied. comit.)

h) Se mai presentéza in fine si raportulu comisiunei esmise prin adun. gen. dela Gherl'a, cu privire la efectuarea proiecteloru facute in disertatiunea sa de dn. secret. minist. Ladislau Vaida sub h.)

Conformu concludului adun. gener. dela Gherl'a p. XXIV. s'au facutu pasii necesari pentru estradarea manuscrisuloru lui Clainu si Sincaí, aflatorie in bibliotec'a episcopésca din Oradea-mare; si in urmarea acestora, venerab. consistoriu episc. din Oradea-mare sub ddo. 21. Ianuariu 1869 Nr. <sup>740</sup>/<sub>19</sub> binevoindu a respunde, cumca acele manuscrispte se voru strapune ecesel. sale dn. metrop. alu Albei-Iulie, spre a esoperá tiparirea acelora, dupa cum va affá mai acomodat

si mai corespundietoriu scopului, comitetulu si-a tienutu de datorria a se adresá in astu obiectu deadreptulu la ecesel. sa dn. metropolitu si alu rugá, cá dupa cum va affá mai cu cale, se binevoiesca a midiu-loci, cá atari manuscripte atata de pretióse, se védia catu mai curendu lumin'a in interesulu literaturiei romane. Ecesel. sa dn. metropolitu alu Albei-Iulie dr. Ioane Vancea prin charthia prea pretiósa din 15. Iuliu Nr. 1203 a. c. avú bunavointi'a a rescrie comitetului, cumca in caus'a opuriloru amentite, pana atunci inca nu primise nemicu dela prea vener. ordinariatu episc. din Oradea-mare, dar totu atunci l'a provocatu, cá se se enuncieze in obiectulu din cestiune.

In interesulu sporirii fondului asoc. si conformu insarcinarii primite dela adunarea gen. p. XXVI. n'a lipsitu comitetulu a rogá pre vener. ordinariate romane, cá se binevoiesca a provocá pre parochii resp., cá se indemne pre poporu a conferi de buna voia, catu de catu. din anu in anu, spre crescerea fondului asociatiunei. Si ordinariatele romane cea mai mare parte petrunse de insemnatarea acestui asiedimentu natiunale, au si satisfacutu dupa potentia si impregiurari rogarei comitet. (Siedinti'a comit. din 15. Sept. 1868 §. 118.)

## III.

Pre langa cele premise comitetulu conformu misiunei si datoriei sale, in siedintiele sale lunarie s'a mai ocupatu si cu alte afaceri si cestiuni privitorie la asociatiune, dar de o parte presupunendu, ca lucrurile acestui comitetu, suntu degia cunoscutu din procesele verbali ale siedintieloru lunarie publicate in totu coprensulu loru, in fói'a „Transilvani'a," de alta parte mai alesu din respectulu crutiarei tempului, mi voiu luá voia a mai amenti aici, numai pre cele mai demne de insemnatu si de consideratiune.

Cu multumire interna are comitetulu onóre a aduce la cunosciinti'a stralucitei adunari gen., cumca fatia si cu impregiurarile presente, cam nefavoritorie pentru asoc., totusi s'au aflatu si acum individi zelosi, cari nu s'au indoitu a aduce sacrificia si oferte pre altariulu acestui edificiu de cultura si prosperare natiunale. Aici meritéza a se amenti repausatulu in Domnulu Ioanu Gavrilu Vaida de Soosmezó, fostu controloru la cass'a provinc. din Sibiiu, carele inca pre candu erá in patulu dureriloru, oferindu in favórea asoc. 200 fr. in obligatiuni, deveni prin acést'a conformu statuteloru membru fundatoriu alu aceleia pentru totudeuna. Comitetulu din respectulu stimei catra resp. m. fundatoriu ai asociat. si-a tienutu de datorria a dá espresiune simtiementeloru sale de durere, pentru trecerea din viatia a dlui I. Gavr. Vaida, trecunduse acea espresiune totuodata la protocolulu comit. cá unu documentu de pia aducere amente, (vedi prot. sied. comit. din 2. Fauru a. c. 1869 §. 10).

Asemene dómn'a Salvin'a Tobiasiu din Abrudu oferí in bani gata érase 200 fr. facunduse si domni'a ei membru fundatoriu pentru totudeuna. Apoi dlui

comerciante in Brasiovu Dimitrie Ioncioviu transpuse in proprietatea asociatiunei o obligatiune de statu (Staatsschuldverschreibung) din 15. Martiu 1860, sunatoria despre 100 fr. v. a. pre langa urmatoriele conditiuni: a) cá interesele anuali se se intrebuintieze totudeaun'a pentru asociat.; b) cá esindu dupa aceea obligatiune (cu ocasiunea sortirei) vreunu castigu, a treia parte din acela se se intrebuintieze pentru asociatiune, ér din celealalte doue parti, déca va fi vre suma insemnata, se se formeze unu fondu, carele se pórté numele oferitoriului, si din venitul anuale alu aceluia se se faca unu stipendiu pentru unii teneri romani, cari ar invetiá órecare ramu alu tehnicei, (vedi sied. din 15. Sept. 1868 §. 98, sied. comit. din 7. Aprile 1869 §. 25, sied. comit. din 8. Iuniu 1869 §. 47). In urma dn. canonicu metrop. Greg. Mihali oferindu in obligatiuni urbar. sum'a de 200 fr. m. c., a devenitu m. fundatoriu alu acestei asociatiuni, (sied. comit. din 2. Martiu a. c. §. 17 si din 3. Aug. a. c. §. 81).

Pre langa acestea au incursu la asociatiune si alte oferte in sume mai mici, despre care stralucit'a adunare va binevoi a se informá din raportulu cassei asociatiunei.

Comitetulu, conformu conclusului seu adusu in siedinti'a din 7. Aprile a. c. §. 32 isi tiene de datorita a raportá onor. adunari, cumuca dupace adunarea gener. din an. tr. a alesu de m. onorari pre unii barbati meritati pre terenulu literaturéi si sciintificu, si anume pre dd. Vas. Ales. Urechia si Bogdanu Petriceicu Hajdeu si alti doui domni, cari platisera tács'a de m. ord., nefiindu acestia subditi din monarchi'a nóstra, in intielesulu statuteloru, s'au facutu pasii necesari la inaltele locuri pentru dobandirea concesiunei de a li se poté dá resp. diplome, dar din partea inalteloru locuri, li s'a denegatu cerut'a concesiune, (vedi sied. comit. din 7. Aprile §. 32).

Mi-mai iau voia a amenti, ca comitetulu conformu insarcinarei adunarei gen. a publicatu in fói'a asociat. Nr. 4—7 a. c. conspectulu tuturoru aceloru membrii ai asoc., cari pre unu restempu dela 1866 pana 1868 au platitu tacele prescise pentru m. ord. ai asociat., cumu si restantie, si cá s'a luatú regulatu spre sciintia in tóta siedinti'a lunaria a comitetulu raportulu cassei despre starea fondulu asociatiunei, cumu si despre sumele intrate la asociatiune cá tace de m. ord., ori cá oferte, care totudeodata s'au si publicatu in resp. fói'a a asociatiunei.

#### IV.

Inainte de a'mi inchiá acestu raportu, cugetu a face unu servitiu placutu prea stralucitei adunari gen., déca voiu aruncá o reprivire generale preste numerulu membriloru asociatiunei nóstre. — Ea in presente numera 40 m. fundatori, din cari de si vreo 3 insi au trecutú din asta viétia pamentésca, totusi ei mai vietuescu si voru vietuii in eternu, in ânimele cele calde ale natiunei nóstre; ei voru vietuii totudeauna,

pana candu va vietuii natiunea nóstra; ér cumuca natiunea nóstra are potere vitala, probéza de ajunsu trecutulu ei celu de 1760 ani. Memori'a loru precumu si a altoruf benefacatori se va eternisá si in analele acestei asociatiuni; ér membrii ord. pentru totudeauna, adeca carii au platitu odata pentru totudeauna 100 fr. sunt pana acumu 29 insi, ér cari au platitu tacele prescise de m. ord. pre an. cur. 186<sup>8</sup>/<sub>9</sub>, cé espiréza degia, suntu numai 79.

Dintre acesti din urma suntu urmatorii dd. m. ord. noui, carora comit. conformu conclusului adusu in adunarea gener. dela Gherl'a din a. tr. §. XXIV. p. 2-lea datu resp. diplome, si pre cari are onóre prin acést'a, ai aduce la cunosciintia adunarei generale:

1) Ioanu Cristea, protop. alu Vadului; 2) Iosifu Oroianu, protop. in Siomcut'a; 3) Petru Decei, par. rom. cat. in Sighisiór'a; 4) Stefanu Borgovanu, c. r. capitanu in Alb'a-Iuli'a; 5) Teod. Colbasi, inspectoriu domin. semin. in Cutu; 6) Ioane Suciú, par. in Galati, vicariat. Hatiegului; 7) Stef. Sor'a, par. in Riu-barbatu, vicariat. Hatiegului; 8) Petru Burlecu, par. in Coroesiani, vicar. Hatiegului; 9) Simeonu Micu, prof. de teol. in Blasiu; 10) Georgiu Munteanu, prof. de prepar. in Blasiu; 11) Stef. Popu, prof. de prep. in Blasiu; 12) Ioanu Popoviciu Desseanu, avocatú in Aradu.

Cu aceste mi-inchiaiu acéstu raportu, orandu as. nóstre prosperare si inflorire spre fericirea, cultur'a si inaltiarea poporulu romanu.

Siomcut'a mare, in 10. Aug. 1869.

I. V. Rusu mp.

secr. II. alu asoc. trans. rom.

Despre necesitatea de a ne studiá istori'a patriei din punctu de vedere nationale.

Motto: Haec studia literarum adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium praebent, delectant domi, non impediunt foris, pernctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.

Cicero pro Archia poéta cap. VII. §§. 16 si 17.

#### I.

Pre candu noi, fii ai unei mame comune ai dulcei nóstre natiuni din diverse anghiuri ale patriei ne-amu adunatu aici, cá se asistamu la o serbatoria adeveratu nationale, se asistamu la o serbatoria, carea are o devisa atatu de marétia, adeca promovarea culturéi poporulu romanu, in toti ramii si factorii de viétia ai aceleia, mi-am propusu, cá cu asta ocasiune, cu permisinea onoratei adunari se discurezu si eu asupra unui factoru importante, care are nobil'a misiune, nu numai de a desteptá si promová cultur'a nóstra in sensu nationale, ci totudeodata de a destepta, nutrí si consolidá sentiulu iubirei de patria si natiune. Spre ajungerea acéstui scopu alu meu, mi-voiu luá voia a disertá despre necesitatea imperativa de a ne studiá istori'a patriei nóstre din punctu de vedere nationale,

si apoi spre ilustrarea si dovedirea acestei necesitati, voui amenti si unele momente si episóde din istori'a patriei, cá se se védia, cá din sinulu natiunei nóstre inca au esitu in tóte tempurile barbati, cári prin talentele, geniulu si eroismulu loru, au contribuitu in modu insemnatu, la glori'a, prosperitatea, conservarea si apararea acestei patrie.

Atare barbati ocupa unu locu de onóre pre paginele istoriei, ei prin urmare merita tóta consideratiunea din partea posteritatiei recunoscatorie.

Dar mi-s'ar poté pune intrebare, pentru ce se ne fia atatu de necesariu studiulu istoriei patriei si inca chiaru din punctu de vedere nationale?

Cá se potu respunde mai nimeritu si cu tóta demnitatea la o atare intrebare atatu de momentósa, mi-voiu luá voia a me folosí de cuventele unui ilustru filoistoricu magiaru (conte Miko), carele in o disertatiune a sa pre la 1865, astfeliu vorbiá catra nattunea sa: „Noi trebuie se muncimu, cá natiunea nóstra se aiba viétia, trebuie se invetiamu, cá se potemu dá peptu in lupta cu tempurile, trebuie se invetiamu mai vertosu trecutul si istoriile patriei nóstre. Istori'a fiacarei epoce e unu testamentu, pre carele fii faptuitori si patrungi de datorintiele loru, 'lu lasa urmasiloru.“

„Din sum'a acestoru testamente se gasesce apoi testamentulu celu mare si generale, pre carele geniulu creatoriu ilu compune din fragmentele de documente si evenimente, adunate din multi seculi, pentrucá se fia de invetiatura, de oglind'a, de firulu Ariadnei pentru seculii viitori, si pentrucá natiunea se'si pregatésca immortalitatea in faptele sale.“

Intru adevéru istori'a nationale e in'sasi existenti'a nóstra nationale, candu incéta istori'a, natiunea e perduta, candu din contra istori'a curge cu lustru si potere, natiunea reinvia; deci natiunea, carea nu se sci pretiu' pre sine, patri'a, locuinti'a si istori'a sa, dupa modest'ami opiniune nu póte se aiba viitori. Un'a din fontanele principali ale vietiei nationale este dar memori'a tempurilor trecute, carea o pastréza istori'a. O natiune nu póte fara de condamnarea propria se se uite, si se'si renege trecutul, ca-ci trecutul e bas'a viitoriului, si déca sementi'a aruncata in trecutu a fostu buna, e sperare, cá va produce fructe frumósa, va produce unu viitoriu suridietoriu si fericitu.

Durere, cá romaniloru nu li-s'a datu totudeauna de catra istoricii patriei, intielegu celi neromani, acelu locu in istori'a patriei, care l'aru fi meritatu dupa meritulu fapteloru sale; si déca istoricii straini neromani ici colo facu in opurile loru mentiune si despre romani, acést'a o facu numai cumu amu díce, cá in treacatu, si nu de aceea o facu, cá se-i presenteze pre romani inaintea lunei culte, in imaginile si caracterele cele adevérate, in lustrulu de splendóre, dupa cumu aru fi meritatu, ci o facu mai alesu de aceea, cá se-i presenteze in nu sciu ce colori schimosite, negre, umbróse, se nu dícu formidabile. Spre dovada

voiu amenti aici numai pre unu istoricu din patria cu numele Eder in *Observationes criticae ad historiam Transilvaniae* data de Felmer, dar nu voui se citezu aici acele cuvente ale istoricului, relative la romani (valachi), ca-ci acele suntu caracterisatorie, de o epoca nefericita pentru umanitate, de o epoca a obscurantismului, egoismului si arbitrariului din evulu mediu; cine va avé voia ale cetí, le póte aflá usioru între altele si in observatiunile critice ale lui Eder la istori'a Transilvaniei de M. Felmer la pag. 97, 98 s. a. La tóta intemplantu, cine, fiindu necunoscutu mai deaprópe cu impregiurarile acestei patrie, si mai alesu cu relatiunile romaniloru, va ceti atari pasagie cu totulu negre si schimosite, va cugetá, cá acesti bieti de romani, cine sci ce feliu de gente barbara voru fi fostu, cine sci ce feliu de hotentoti, séu Ddieu mai sci ce feliu. Cumu dísi, altii adeseori vedu in istoria numai pete negre pentru romani, dar partile cele bune, luminóse, lucide, le trecu cu vederea, séu mai bine se facu a nu le neci diari, macaru cá printr'o sita desa, ne cumu ale vedé in adevérat'a loru lumina si splendóre, cá si candu romanii, o progenia atatu de nobile, si descendenti unu poporu atatu de bravu, in decursulu tempuriloru, n'aru fi avutu de locu din senulu loru barbati, cari fecera epoca in istoria si cari prin servitiale, geniulu, si faptele loru isi procurara merite nemuritorie nu numai in interesulu apararei si conservarei patriei, ci chiaru si in interesulu culturei si civilizatiunei; ba inca unii istorici neromani cá se ne despóie si de acesti luceferi, iviti pre orisonulu istoriei nóstre nationale, mi-ti-i imbraca in costume straine, mi-ti-i deforméza, cá asia apoi in interesulu egoismului loru, si in contra adevérulei probatu istoricu, se le póta denegá originea, descendentia si nationalitatea. Unu atare esemplu între altii avemu chiaru cu Ioanu Corvinu Uniadi. Éca dar totu atatea motive destulu de ponderóse, care ne dovedescu necesitatea studiului istoriei nationale!

× Déca nu vomu studiá cu temeiu istori'a, nu vomu sci, cá noi romanii pre langa suferintie istorice mai avemu si merite istorice, trecutu istoricu, si pre bas'a acestoru, chiaru si drepturi istorice; ca-ci strabunii nostri, nu numai au participatu la tóte calamitatile si nefericirile venite in decursulu seculiloru asupra acestei patrie, ci ei in tocma cá fii altoru natiuni, conlocuitorie, s'au destinsu si pre campurile de gloria, pre campurile de lupta pentru patria. Spre dovada voui amentí numai unu casu speciale si anume: despre memorabil'a lupta din 1479 de pre campulu panei între Orastia si Sabesiu; nu se póte deci negá, cá meritulu victoriei reportatu pre campulu panei in parte considerabile, trebuie se se ascrie si romaniloru; sórtea acestei batalii, cumu scimu din istoria, se decise in favórea conservarei si gloriei patriei nóstre, numai prin intrevenirea óstei romane banatiane comandata de unu beliduce romanu Pavelu Chinezu.

Deci dar si dupa cele premise pana aici crediu, cá avemu destule motive importante, spre a ne studiá

cu tóta caldur'a, cu totu zelulu istori'a patriei, a acestu pamentu natalu, carele ascunde in senulu seu osementele strabuniloru nostri dela colonisarea loru pana in dílele nóstre, ca-ci tóta bucat'a, totu anghiu-letiuulu din acestu pamentu alu patriei, e plinu de suveniru istorice, pre catu de triste, pre atatu si de mar-  
 etie si glorióse.

## II.

Spre ilustrarea temei mele cu indulgenti'a onor. adunarei, mi-voiu luá voia, pre bas'a istoriei, a in-sirá aici pre scurtu faptele si numele, numai ale unor'a dintr'aceli barbati esiti din senulu natiunei nóstre, carii au binemeritatu de patria si natiune, si inca si aceea o voiu face numai pre unu restempu scurtu, si adeca camu dela a. 1176 pana la anulu 1457, adeca pana la mórtea eroului Ioane Corvinu. Pre la an. 1176 regele Ungariei Bela III. ajutá cu trupe auxiliare pre imperatulu bisantinu Manuelu, la o espeditiune intre-prinsa, in contra turciloru in Asi'a mica, la acést'a espeditiune luara parte si Transilvanii sub voivodulu de pre atunci Leostachiu. Cu ocasiunea acestei espeditiuni imperatulu bisantinu Manuelu devenindu in pericolulu vietiei, numai prin eroismulu aloru doi ro-mani bravi, si-a potutu mantú viéti'a. Acesti romani fura Lobu si Tom'a din Dobac'a, cari in semnu de remuneratiune pentru servitiéle si bravurele loru, fura donati din partea regelui Ungariei Bela, cu posesi-  
 unea aloru 9 sate in comitatulu Dobacei. Unulu din acesti romani, anume Lobu, fú urdítoriuulu unei fa-miliei nobile romane, a Vasesciloru dela Tiaga, unu satu in comitatulu Dobacei. (Vedi Fejér codex dipl. c. I.) De pre tempulu regelui Ungariei Ludovicu celu mare istori'a ne pastréza numele altoru barbati ro-mani, meritati prin servitia si virtuti belice. Asia ce-timu, cà in a. 1360 Dragosiu, fiulu lui Giula, pen-tru servitiéle si meritelu sale belice fú donatu cu po-sesiunea aloru 6 sate in Maramuresiu cu dreptu de ereditate pentru sene, pentru fiii si toti descendentií sei. Pre la an. 1365 altu romanu Balcu, voivodulu din Marmati'a, si fiulu lui Sasu din Moldavia, totu pentru meritele sale belice, fú donatu éراسi cu pose-siunea aloru cateva sate in Marmati'a cu dreptu ere-ditariu pentru sene si fratii sei, anume: Dragu, Dra-gomiru si Stefanu, cumu si pentru descendentií ace-stora. Din acésta familia nobila se nascú apoi unu siru de barbati romani, cari se destinsera prin multe fapte stralucite si cari prin meritele sale se inaltiasera pana la cele mai inalte demnitati in regatulu Ungariei.

Chióruulu, acestu pamentu clasicu alu patriei nó-stre, unde jacu osementele multoru eroi de sange ro-manu, pre la an. 1390 fuse donatu fratiloru Dragu si Balcu, fii voivodului romaniloru din Marmati'a, si totudeodata comite supremu preste Marmati'a si Ugocia. Spre dovedirea acestui adevéru istoricu voiu citá aici numai pre unu istoricu magiaru, anume Kóvári Lászlo, Erdély történelme. Tom. II. pag. 34. Déca vomu urmá firulu istoriei mai departe, vomu mai aflá intre

tóte impregiurarile critice ale patriei, si alti luceferi de gloria romana. Eu voiu mai amentí aici pre unu altu romanu cu numele Dobr'a, carele in remunerarea meriteloru sale capetá delá regele Ungariei Sigismundu o diploma, in poterea careia pre teritoriulu cetatii Dev'a, se infiintá in favórea lui, unu chinesiátu ro-manu, pre langa obligatiunea de a face servitia mili-tarie la fortarati'a cetatiei Dev'a. Acést'a diploma s'a subscrisu de regele Sigismundu in diet'a dela Tord'a in 26. Dec. 1393. (Vedi Fejér Codex dipl. c. X.)

Istori'a ne spune, cà romanii pre acele tempuri aveau mai multe chinesiaturi cu jurisdictiuni natiunale, anume in Chióru, Zarandu si Unedór'a. In fruntea acestoru chinesiaturi steteau judeci séu chinesi alesi de poporu. Acestia chinesi in tempu de bataia erau conducatorií poporului siesi supusu. Atari chiesia-turi suntu dara totu atatea documente invederate, cum-ca o parte insemnata dintre romani pre acele tem-puri avéu libertatile si scutentiele sale, si statéu sub capi natiunali proprii. (Vedi Vizsgálások az Er-délyi Kenézségekról din 1846 pag. 29 Seqq.)

Me sentiu datoriu in interesulu adevéruulu isto-ricu a observá aici si aceea, cà din partea regelui Sigismundu fura destinsi si remunerati mai multi alti barbati romani pentru servitiéle sale publice facute in interesulu patriei, si cà acestia, cumu si familiéle loru se inaltiasera pana la cele mai inalte graduri de demnitati in patria.

De-si sciu bine, cà cadrulu unei atari diserta-tiuni e cu multu mai restrinsu, mai marginitu, de-catu cá se potiu cu demnitate representá caracteriele istorice romane destinsé in istori'a patriei, totusi dupa-ce odata amu deschisu cartea vietiei unei natiuni, a-deca istori'a, si dupace mi-am propusu a'mi ilustrá tem'a mea despre necesitatea studiului istoricu alu pa-triei, prin infaciosiarea de caractere si genia natio-nale, crediu, cà dara va fi cu scopu si de interesu, cá se mai continuezu puçinu acést'a ilustrare a temei mele; dar ne voindu a me intinde mai departe, voiu aminti aici inca numai unu nume destulu de stralu-citu, si cu acést'a cugetu a pune apoi capetu acestei modeste incercari ale mele. Dar ce cugetati prea stimati domni! ce nume póte se fia atatu de stralu-citu, atatu de maretiu, atatu de sublimu? in istori'a nóstra natiunale? au dara Radu voda dela Fagarasiu, intemeiatoriuulu unei patrie romane? au dóra strabu-nulu Dragosiu intemeiatoriuulu altei patrie romane? Ba nu! nu, neci unulu dintre acesti barbati, atatu de mari si atatu de populari, pana si in gur'a poporu-lui. Acumu nu voiu se trecu Carpatii, preferu a re-mané la focalariulu nostru; aici acasa la noi, aici in acestu pamentu alu dulcei mele patrie, unde strabunii si parentii nostri au suferitu si vietuítu de vreo 1764 ani, in acestu pamentu dícu aparatu cu sangele si udatu cu lacriméle ferbinti ale scumpiloru nostri stra-buni, in acést'a patria, de si de multe ori vitréga, unde neamu nascutu, si unde ne-au laptatu si dada-citu mamele nóstre si ne-au inganatu in dulcea si fru-

mósa limba materna. Si cine dara se fia acelu erou providentialu, acea icóna atatu de ilustra, acelu caracteru mare istoricu, cu care mai vinu se-mi illustrezu ten'a propusa despre necesitatea studiului istoricu? Sunt convinsu prea stralucita adunare, cà ati aflatu degia numele acelu caracteru mare si nemuritoriu. Acela e Iancu, séu voiu se dicu Ioane Corvinulu, cu predicatulu de Uniadu. Sciu bine, cà despre originea acestui omu raru e disputa intre istoricii nostri si istoricii de alta natiune. Ca-ci pre candu unii istorici de alta limba si intre acestia chiaru si Benkó in istori'a sa afirmá, cumuca Ioane Corvinu ar fi numai dupa mama-sa de origine romana, istoricii romani toti cu unu glasu, ba chiaru si unii istorici straini, intre acestia si Fotino in istori'a Daciei, pre bas'a documentelor istorice afirma cu tóta certitudinea, cumu-ca Ioane Corvinu fù de origine romana, nu numai dupa mama, cí si dupa tata; si éca cumu! Tatalu seu fù Voicu, fiulu lui Sierbanu din famili'a nobila a Corviniloru. Voicu pentru meritele si bravurele sale belice pre la a. 1409 capetase dela regele Ungariei Sigismundu, cá donatiune cetatea Uniadór'a, de unde fiulu seu Ioane Corvinu i'si luá predicatulu de Uniadu. Acestu fiu dar alu lui Voicu prin virtutile si eroismulu seu deveni unu luceferu raru, nu numai in istori'a regatului Ungariei, ci chiaru si in istori'a Europei. Acestu fiu alu lui Voicu in puterea geniului seu se inaltia preste toti contemporanii sei; istori'a ne spune, cà elu era inzestratu cu unu spiritu audace, cu unu geni u raru de comandante si cu o politica aduncu petrundietória. Intre altii renumitulu istoricu germanu Rotteck in istori'a sa (allgemeine Geschichte) tom. VI. pag. 151 astufeliu se exprima despre acestu caracteru mare istoricu: „Ioane Corvinu fù acelu mai periculosu inamicu alu turciloru, si antemurulu celu mai neespumnabilu alu Ungariei, ba alu Europei intregi facia cu turcii celi prepotenti.“ Victoriele cele glorióse reportate asupra turciloru la Belgradulu Serbiei in 1441; pre siesulu Sant-Imbrului in Transilvani'a in 1442, la pórt'a de feru in 1442 si in alte locuri, atestéza in modu eclatante despre eroismulu si virtutea belica adeveratu romana a lui Ioane Corvinu.

Elu ajunse nu numai voivodu alu Transilvaniei, ci dupa caderea regelui Ungariei Vladislau in lupt'a dela Varn'a in 1444, ajunse si gubernatoriu alu regatului Ungariei. Chiaru si inimicii lui celi mai mari i admirara talentele, geniulu si eroismulu belicu. De aceea istoricii spunu, cà insusi sultanulu Amurate, celu mai mare inamicu alu lui Uniadi, candu audí de mórtea lui, intemplata in 1457 l'a plansu dîcendu, cà n'a mai remasu cine se'lu faca a-si exercitá curagiulu si talentele sale ostasiesci.

### III.

Cugetandu, cà si aceste puçine fapte si caractere istorice romane, cate le descrieiu sine ira et studio pana acumu, inca potu sierbí de unu motivu potente

spre a ne stimulá pentru studiulu seriosu alu istoriei, patriei si natiunei nóstre, nu voiu a mai ostení patienti'a binevenitoria a onor. adunarei, ci mi-incluiu acestu micu discursu alu meu, cu espresiunca acelei dorintie, cá facare romanu, carele a invetiatu carte, se studieze istori'a patriei, cà numai asia ne potemu cunoşce trecutul, numai asia potemu avé presente si viitoriu nationale; ba inca folosindu-me de cuventele unui prea ilustru barbatu alu natiunei nóstre, exprimate in o fôia romana, dinpreuna cu acela, asi dorí, cá aceli barbati romani, cari si dupa positiune si dupa midiolóce, si impregiurari suntu chiamati a contribui la inaltiarea acestui templu maretiu intielegu, la devoltarea, perfectiunarea si consolidarea studiului istoricu, se-si dea tóta silinti'a spre a aduná totu felulu de documente, scripte si monumente istorice cu tóta grij'a, si acele, cá pre unu tesauru prea pretiuitu nu numai se le studieze, ci cu ajutoriulu unei critice patrundietorie si nepartiale elaborandu si componendu dintr'ensele, unu testamentu mare si generale, intielegu unu opu istoricu bunu, se'lu lase posteritatiei cá pre o eredíre scumpa, pentrucá se fia de invetiatura, de oglinda, de firulu Ariadnei pentru viitorime, cá asia natiunea se-si pastredie imortalitatea pentru seclii viitori si se se glorifice prin faptele sale.

Catu servitiu si bine nu s'ar face natiunei, candu amu avé istori'a drépta si nepartiale, intre altele, macaru a evenimentelor petrecute pre campulu acestei patrie inainte cu vreo 85 ani in 1784, si chiaru si in tempurile nóstre inainte de asta abia cu vreo 20, 21 ani!

I. V. Rusu mp.  
secret. II. alu asoc. trans.

### Din cronic'a lui Michailu Cserei. 1661—1711.

(Continuare).

„Acumu inse Rákoczi din consiliulu lui Berceáni trimitiendu la regele Franciei, inchiaie cu acele confederatiune asia, cá Rákoczi se urdiésca in Ungari'a rebeliune in contra imperatului si se se impreune cu bavarulu; éra elu (regele) inca 'si va culege tóte puterile, pentrucá pre cas'a austriaca se o surpe cu totulu. Ómenii lui Rákoczi venea ne'ncetatu pe ascunsu in Ungari'a, pentrucá se pregatésca mintile ómeniloru. Acestia au si nemeritu tempulu, pentrucá unguriloru li se si mai urise de cumplitile contributiuni grele, din care cauza ecsecutiunile apasatórie nu se mai ridicá de pre cerbicea loru. Éra camar'a se inhatia de tóte mosiile boieriloru unguresci si le storcea din manile loru, tocma si in casu, candu antecesorii loru le-aru fi avutu in posesiune paciuita cate duóá, séu si trei sute de ani; dupa aceea boierii pusi extra dominium trebue se se judece cu mari spese si fatige, pentrucá se'si recastige adeveratele loru proprietati, ba inca introdusesera si accis'a in Ungari'a dupa tristulu ecsemplu din Boemi'a. Némtiulu celu mai de nimicu inca 'si batea jocu de boierii, carii se tragea



din familiile mari si vechi ale Ungariei. Ostasimea calcá locuinti'a oricarui comite si domnu mare si ii depredá tóte pe placu. Functiunile din Ungari'a nu se dá unguriloru, ci se dá nemtiloru, ba inca si domniile popesci era ocupate de ómeni din natiune straina. Unguriloru le cadiause fórte greu, ca impacanduse imperatulul nemtiescu cu imperatulul turcescu asupra Ungariei, pe boierii, unguresci nu'i admisera la negociatiunile de pace. Éra pe ungurii reformati si evangelicii ii dorea, pentrucá iesuitii pe la tóte locurile au luat bisericele dela densii, pe studenti iau alungatu din colegiuri; éra pe acestia nu'i aplicá neci macaru de solgabirai, déca nu se facea papistasii. Din acestea si din alte mai multe cause de natu'a acestora s'au aflatu multi, cari au conspiratu cu Rákoczi in contra imperatulului. De alta parte tóte regimentele din Ungari'a era scóse in contra franciloru; numai uniculu regimentu Montecuculi era in Ungari'a; éra in fortaretie nu era neciuna provisiune, neci de munitiune, neci de pane, neci garnisóna; pentrucá se incredea (nemtii) in pacea cu turcii si nu credea, cá ungurii se voru mai rescula vreunadata. Tóta grija imperatulului era in contra franciloru si a bavariiloru; din acésta cauza Franciscu Rákoczi fu in stare, de a pune man'a pre atatea fortaretie din Ungari'a."

"Dupace Rákoczi affá, unde bate mentea ómeniloru in Ungari'a, manecandu din Poloni'a, vení la Muncaciú; acolo inse nu se potú tiené, din cauza ca, fiindu in fortaretia garnisóna nemtiesca, regimentulu lui Montecuculi inca vení asupra lui, si era p'aci se'lu strimtozeze in curte, déca cativa ostasi bravi de langa elu nu l'aru fi scapatu. Se re'ntórse in Poloni'a, de unde apoi publicá patente (proclamatiiuni), pentrucá toti ungurii se se scóle in contra nemtiloru si se conlucre pentru restaurarea vechei loru libertati, promise totudeodata, cá elu inca va vení preste puçinu cu óste numerósa, éra intr'aceea se asculte de comand'a capitanului seu Andreiu Bóni si se se adune impregiuru de acesta. Alecsandru Károlyi aflandu de intentiunea lui Bóni, scóla asupra lui ostile unguresci din comitatulu Satmaru, purcede asupra lui si ilu sparge cu bunu resultatu, taiandu si prindiendu multi din ai lui Bóni si luandu flamure multe dela ei, pre care le duse la Vien'a cu sperantia, cá elu (Károlyi) pentru acea fapta va avea promotiune, precumu o a si meritatu. Inse acci ministrii nemtiesci mandrii si inganfati despretiura pe Károlyi, ba inca 'si batura jocu de elu, cá prin spargerea catoruva banditi blastemati voiesce se'si castige onóre la curte. Atunci acelu magnatu de familia mare iritatu se re'ntórce dela Vien'a si trece in partea lui Rákoczi; éra apoi fiinducá elu (Károlyi) era comite supremu in comitatulu Satumare, omu de mare auctoritate si iubitoriu de viéti'a ostasiesca, tóta Ungari'a de susu o trase in partea lui Rákoczi. Intr'aceea si Rákoczi se re'ntórse éra si din Poloni'a impreuna cu Bercsényi si se impreuná cu Károlyi."

Dupace cronicariulu Cserei descrise inceputulu revolutiunei lui Franciscu Rákoczi in modulu, precumu veduramu, apoi ia la critica portarea cabinetului din Vien'a fatia cu acea revolutiune. Acea critica merita consideratiunea nóstra inca si din cauza, cá in urmarea revolutiunei din a. 184<sup>8</sup>/<sub>9</sub>, se audisera totu asemenea critice, ba unii mersesera asia departe, incatu avea intru nimicu a sustiené, cá Kossuth avuse instructiuni dela Vien'a, pentrucá se rapéda tiér'a in abisulu guerei civile. Éca ce díce la acestu locu Cserei:

"Nimeni nu póte sci de siguru, care a fostu caus'a, cá curtea Vienei a suferitu, cá acea rebeliune se prinda radecina cu atata usioratate, candu dupa mentea tuturoru politiciloru intiepti este regula, cá asemeni rebeliuni se fia sugrumate indata la nascerea loru. Pentrucá de si in Ungari'a nu era de locu vreuna óste regulata mai numerósa, in Transilvani'a inse sta sub comand'a generalului Rabutin una óste alésa si eesercitata de siese mii pedestrime si calarime, care singura fara altu ajutoriu inca ar fi potutu respandi usioru ostile lui Rákoczi, cu atatu mai usioru inse, déca aru fi sculatu si ostile unguresci transilvane si aru fi esitu afara impreuna cu nemtii. Rabutin ar fi si esitu, elu inse nu avea voia dela curte; éra apoi Dumnedieu a voitu asia, cá prin Franciscu Rákoczi se arunce pe intrég'a natiune unгурésca in calamitate eterna, pentrucá biciulu pedepsitoriu pentru multe fara-delegi ne ajunsese. A fostu si una faima, cá fiindu unii dintre ministrii nemtiesci corupti cu bani francesci, s'au intielesu cu Rákoczi si inaintea imperatulului au micioratu importanti'a rebeliunei lui Rákoczi, ba si comitele Nigrelli, generalulu dela Casovi'a, a carui fiica se maritase dupa Antonie Eszterházi, intrase in prepusu, cá si cumu ar fi cointielesu cu genere seu, carele acumu se facuse curutiu, in catu de frica, cá nu cumuva se'lu puna imperatululu la prinsóre, beú veninu. Altii éra, carii petrundu mai adencu in lucru, ilu esplica asia: Ministrii au voitu inadinsu, cá Ungari'a intréga se se incurce in rebeliune, si apoi cu acea oca siune se o póta subjuga pentru totudeaun'a."

"Ostile lui Rákoczi imultínduse pe fiacare dí, curendu ocupá Muncaciulu si cetatea Muranu cu fómee si puse intrensele garnisóna de a sa; dupa aceea supune Maramurasiulu, éra cetatea Hustu inca 'io predá comandantele nemtiescu. Oradea-mare o supune la una blocada tare, éra de acolo trece la Satumare. Déca comisarii nemtiesci de aprovizionamentu aru fi fostu ómeni drepti, atunci pre catu de bine era fortificate Satumare si celelalte locuri, neciunadata Rákoczi nu learu fi luat; necairi inse in fortaretia provisiune (nutrementu) nu era, cauza era, cá acci comisarii in locu de victualia luasera dela comitate bani, pe carii ii tienura pentru sine. Din acea cauza Satumare inca ajunsese curendu in strimtóre."

"Klökcsperg, generalulu din Brasiovu, primí porunca dela imperatululu, cá se ésa din Transilvani'a

cu calarime alésa spre ajutoriu la Satumare. Rabutin inse fiindu generalu bunu si cu mente, se induplecà anevoia, cá se desmembreze trupele nemtiesci din Transilvani'a, pentrucà elu aflá, ca ar fi mai bine, cá se ésa cu óstea intréga, se bata pe Rákoczi, se scape si Satumarele, ceea ce in adeveru ar fi fostu si mai bine. Elu inse nepotenduse opune la porunc'a imperatului, Klöckesperg esi cu siese sute de calareti la Satumare si pe curutii de prin pregiuru ii batù de multe ori, multi au si peritu acolo. Mai pe urma lipsindule victualiale, a fostu constrinsu a preda Satumarele, pe care Rákoczi puse, de'lu ruinara pana la pamentu; éra curutii in contra juramentului pusu nu detera nemtiloru drumulu, ci atata'i portara prin Transilvani'a in susu si in diosu, si ii mortificara neince-tatu, pana ce jurara si ei la curuti.“

„Éra Rabutin vediendu, cà foculu din Ungari'a s'a încinsu si preste Transilvani'a, a facutu a se transporta la Sibiiu cantitati nenumerate de grau, ovesu, fenu si alte victualii, éra din fortaretie mai tóta tunari'a o transpórta la Sibiiu si asia 'lu fortifica, incatu ar pune la grija si pre armat'a imperatului turcescu séu a regelui francescu, déca l'aru impresura. Totu asia asiedià elu garnisóne in Deva, Clusiu, Bethlénu, Gherl'a, Gurgiu, Brasieu, Bistriti'a, éra apoi pre tóte celelalte trupe le comanda la Sibiiu. Boieriloru si magnatiloru transilvani le porunci, cá se se mute cu locuinti'a la Sibiiu. Se si mutara. Dupa acestea sub comand'a lui Sam. Bethlen trimise la St. Benedicu una trupa de cinci sute de secui; pe acestia inse curutii veniti in numeru considerabile sub comand'a colonelului Ilosvai, desdeminétia ii batura; acolo perira multi secui, multi altii ajunsera si in captivitate, éra Sam. Bethlen o tuli la fuga.“

„Generalulu poruncí de nou, cá Stefanu Thoroczkai, marele capitanu din scaunulu Ariesiului, se se scóle cu alta óste secuiesca si la Bontid'a se veghieze asupra curutiloru. Acestia inea o patíra fórte reu, pentrucà venindu asupra loru Pavelu Orosz cu cateva mii de curuti pedestrii si calari, ii sparsera; multi dintre acei sarmani de secui au peritu si acolo, éra ceilalti o luara la fuga. Stefanu Thoroczkai ajunse in captivitate, dupa aceea venindu'i poff'a, inrolanduse jurà si elu la curuti. Acestu omu apoi a si depredatu Transilvani'a de'npreuna cu Michailu Teleki, Lad. Vay, Pavelu Kaszás si Lad. Csáki. In Clusiu erá pe atunci cá vreo cinci sute óste nemtiesca si vreo duóá sute serbi. Acea óste totu in dio'a, in care batusera pe Thoroczkai, esisera pana la Apahid'a, fara cá se scia ceva de iruptiunea curutiloru. Pavelu Orosz impartindu'si óstea intréga in duóá, curutii alergara totuodata si in contra nemtiloru. Nemtii coplestiti de miile curutiloru, n'au potutu face neci macaru una puscatura. Atatu din nemti, catu si din serbi perira multi, éra unu capitanu, anume Duffrener, omu placutu alu lui Rabutin, inca peri acolo. Ceilalti scapara cu fug'a in Clusiu. Dintre curuti n'au peritu mai multi cá duoispreiece. Éra

déca atunci Pavelu Orosz ar fi purcesu indata asupra Clusiului, nemtii se spaimantasera atatu de multu, in catu aru fi inchinatu cetatea indata. Pavelu Orosz inse neavendu dela Rákoczi ordinu mai departe, se re'ntórse la Rákoczi cu predi nenumerate, pe care le rapira dela sarmanii ardeleni in mersulu loru.“

„Éra Rákoczi impresurase atatu Cetatea-de-pétra, catu si Siomleulu. In Siomleu era unu locotenente nemtiescu cu duoadieci si cinci de pedestrii venetori. Capitanu comandante ungurescu era acolo Franciscu Boér, carele fiindu omu molatecu si fricosu, de si avea sub comand'a sa cateva sute de ostasi ecsercitatati si curagiosi, cu cari ar fi potutu face curutiloru resistentia pe unu tempu órecare, parasí Siomleulu si fugí in Transilvani'a. Rabutin ilu da in judecat'a gubernului, acesta 'lu lipsesce de rangu si de onóre, éra pentru crutiarea vietiei lui este lasatu la grati'a si autoritatea imperatului. Ostile dela Siomleu, ne mai avendu capitanu, isi alegu de comandante pe unu omu, anume Pavelu Kaszás, apoi trecu la Rákoczi. Acestia apoi depredara pretotindenii in Transilvani'a cu canii si talcharii de romani din Cetatea-de-pétra; acestea manara nenumeratele eparii (stave), boi, oi din Transilvani'a si depredara tiér'a intréga\*). Din contra locotenentele nemtiescu necidecumu nu inchinà cetatea, de si era unu locu ticulosu si ruinatu; curutii ilu luara cu asaltu. Acolo perí cu gloria atatu locotenentele, catu si ostasii sei, éra Rákoczi isi asiedià acolo haiducii sei. Rabutin catranitu pentru ocuparea Siomleului, trimise acolo serbi numerosi, carii asaltandu orasiulu in capu de nópte, ilu detera flacareloru si adusera de acolo predi fórte mari, bani si vestmente. Totu atunci dearsera si Zalaulu. Acumu Cetatea-de-pétra inca ajunsese in strimtóre atatu de mare, in catu mai multu de trei séu patru óre nu s'ar fi potutu tiné; Rabutin inse manecandu dela Sibiiu cu duóá mii de calareti, ii merse intr'ajutoriu si taiandu multi dintre curutii de prin pregiuru, aprovisionà cetatea de nou cu garnisóna si victualia; pe Mich. Teleki, carele era capitanulu Cetatei-de-pétra, inca'lu lasa acolo, pe nevasta-

\*) In originalu: „Ezek praedálának azután mindenütt Erdélyben, a kövári kutya tolvai oláhokkal; ezek hájták ki a számtalan ménest, ökröt, juhót Erdélyből s elpusztíták az egész országot.“

Departe se fia dela noi, a voi se desculpamu pe romani vreedata numai pentrucà este romanu; atata totusi obserbamu si la loculu acesta, cà poporulu dela sine nu ar preda si nu ar comite crudimi neci chiaru in tempu de guera civila, déca nu 'i ar poruncii insii oficiarii, carii ilu comanda. In an. 184<sup>8/9</sup> de ces. neci chiaru secuii transilvani nu aru fi comisu atatea blaste-matii, déca nu 'i aru fi iritatu, ba adesea tocma comandatu oficiarii loru, incependu inea dela Maiu 1848, decandu se apucasera se tunda pe femeile romanesci in bataia de jocu. Istori'a pastrà numele multoru comandanti mari, midiulocii si mitutei, despre carii se scie curatu, cà ei au fostu, carii au comandatu: mergeti jafuiti totu, manati vitele si dati focu locuintieloru. Noi insine amu cunoscutu cativa oficiari de aceea. Faptele loru apoi produsera represalii infricosiate din partea céstalalta. Not'a c.



sa inse, pe prunci si tóte tesaurele casei Telekiane, pe care aceea familia le tienea totudeaun'a acolo, scapandule de curuti, le readuse in pace si le escortà la Gurgiu; éra déca Rabutin nu ar fi mersu atunci acolo, cetatea era se cada in manile curutiloru, carii pe Mich. Teleki l'aru fi omoritu cu nevasta, cu prunci cu totu. Era adica sub cetate (intre impresuratorii cetatei) unu omu, anume Lad. Mosa, pe carele Mich. Teleki inainte de aceea ilu persecutase de mai multe dati; de aceea elu jurase, cà indata ce va midiuloci luarea cetatei, indata va pune, cá pre Teleki se'lu traga in tiépa. Dieu cà acela o ar fi si facutu. Éra Mich. Teleki a multiamitu cá unu cane, atatu pentru mult'a gratia a imperatului nemtiescu aratata catra cas'a lui Teleki, catu si bunavointi'a cea mare a generalului Rabutin, pentrucà puçinu dupa aceea incepù a negocia in secretu fara scirea comandantului cu curutii si cu garnisón'a din cetate si pre acestia 'i induplecà, cá se predé curutiloru cetatea. O au si datu, pe comandantele nemtiescu ilu arestara, éra garnisón'a trecù la curuti. Lui Mich. Teleki îi detersa (curutii) capitani'a Cetatei-de-pétra, éra Rákoczi ilu trimise impreuna cu Thorocz kai, pentrucà si pe Transilvani'a se o revolteze. Asia se si intemplà\*.)

„Era una ametiéla infricosiata din tóte partile in Transilvani'a. Domni, magnati, nobili, incarcanduse pe cara, alergá si fugea in cetatile si orasiale invecinate, éra averea tóta, mai alesu bucate, vite le remanea afara, pe care apoi multimea talchariloru de curuti le depredá pre tóte, intru atata, incatu multi domni, magnati si boieri de omenía, despoliati de tóta averea loru, ajunsera curatu la traista de cersietoriu. Cine ar poté descrie séu enumera, cate daune facura (curutii) in Transilvani'a si catu au depredatu. Cutezu a scrie in cugetu curatu, cà tiér'a ar fi potutu plati imperatului nemtiescu contributiunea pe cincidieci de ani, din acea multime de daune, si totusi tiér'a din acea cauza nu s'ar fi depredatu pana la atat'a. Invétia, scump'a mea patria, Transilvania, cumu se te inprietinesci, cumu se te aliezi de aci nainte cu ungurenii, pentruca stricatiunea si ruin'a Transilvaniei totudeauna i s'a trasu dela Ungari'a; acei ómeni din Ungari'a, neconstanti, turburatori, trantori, inganfati, ambitiosi, sarantoci, ómeni de nimicu, predatori, totudeauna s'au restauratu din averile locuitoriloru ardeleni, carii sunt economi buni si pastratori.“

„Eu tocma pre candu curutii depredara pe Sam. Bethlen, eram in Alb'a-Iuli'a, de unde m'am cerutu acasa, pentrucà se'mi asiediu famili'a la vreunu locu siguru. De atunci neci cà mai vediuu pe bietulu Stef. Apor, pentrucà am remasu strimtoratu la alta parte.

Pana atunci nevasta-mea se mutase cu totulu din Calu la Murasiu-Osiorheiu; a venitu inse porunca dela generalulu, cà oricati boieri nu se voru trage la vreunu locu, unde se afla garnisóna nemtiesca, pre toti îi va trece prin sabia; asia strimtoratu am trebuitu se me mutu in fortaréti'a dela Gurgiu. Mai tóte lucrurile din casa, vinurile, graulu imi remasera in M. Osiorheiu, unde le si depredara curutii. In Gurgiu nu am avutu nimicu pentru intertentiunea mea, ci binevoitorii mei de acolo me ajutara cu vinu si cu grau. Epari'a mea din scaunulu Murasiului si vitele cornute leam manatu sub Gurgiu, si de acolo le dusera lotrii din Cetatea-de-pétra impreuna cu oile, incatu nu'mi remase neci macaru unu vitielu. Caii mei telegari iam trimisu la Aita impreuna cu duoi sierbi, pentrucà pe atunci curutii inca nu strabatusera pana acolo; inse neci pe aceia nu iam mai vediuu, pentrucà atatu sierbitorii catu si caii mei se imbracara in piele de curuti.“

„Totu pe atunci generalulu trimise si capitani unguri pe la tóte locurile; la Murasiu-Osiorheiu pe Emericu Botos, la Gurgiu pe Lad. Bánffi, la Alb'a-Iuli'a pe Mich. Sava, la Blasiu pe Laurentiu Pekri, impreuna cu nobilimea armata de prin comitate. Éra Rákoczi trimise in Transilvani'a pe unu capitanu anume Stef. Guti, unu ateistu, afurisitu, blastamatu, suduitoriu, curvari, asasinu, betívu, cu numeru mare de curuti, carii mergendu asupra Albei-Iuliei, mai antaiu fù batutu reu de nemti, dupa aceea venindu cu óste nóua, luà Alb'a-Iuli'a. Mich. Sav'a s'a facutu curutiu, éra curutii îi incrediuura lui administrarea fiscalitatiloru din Transilvani'a, elu inse tinù prea multu pe sam'a sa din venituri; de aceea Rákoczi chiamandu'lu la sine, ilu puse la arestu, éra in loculu lui trimise in Ardélu pe unu slavacu ticalosu si omu de nimicu, anume Rádovánzki. Ori a furatu Sava, ori nu, Rádovánzki inse a furatu de duoari atat'a, si inavutienduse fórte, asia a esitu din Transilvani'a. Guti trecù dela Alb'a-Iuli'a la Blasiu, unde opummandu castelulu ilu ocupà, apoi atatu pe Pekri, catu si pe nobilii, carii era cu elu îi trimise la Rákoczi. Aceia inca toti se facura curuti. Rákoczi inaltia pe Pekri la rangulu de generalu, apoi ilu trimise la Moravi'a si Austri'a. Acolo (curutii) comisera totu feliulu de crime, sate si orasie detersa flacariloru, barbatu, femei, prunci aruncara in sabia, manara cu sine vite cornute si eparii nenumerate si Pekri se re'ntórse cu predi infricosiate, incatu îi esi numele de mare erou; pentrucà intre curuti pe aceia îi tienu de ómeni bravi, carii sciu mai bine omorí si preda. De acolo Rákoczi ilu trimise in Transilvani'a. Acestu Laurentiu Pekri depredà si Transilvani'a preste totu.“

„Rebeliunea resbatù curendu si in Secuime, pentrucà in Trei-scaune Sigismundu Székely, carele si mai nainte de acésta vagabundase multu cu Tökölyi, fiindu si omu reu, falosu si inganfatu, impreuna cu T. Nemés si cu acelu M. Henter, care inca erá unu mare blastematu, incepura se farmece pe nobilime,

\*) Cserei nu spune, déca acestu Michailu Teleki a fostu fiulu faimosului Mich. Teleki, care perise in batali'a dela Zernesci; acésta inse se póte afla dupa arborele genealogicu si alte documente de ale familiei Teleki. Not'a comp.

pana ce o castigara in partea lui Rákoczi mai pre tóta. Acestia voiá se insiele la Illyefalva si pre comandantele nemtiescu din Brasiovu, anume br. Wellenstein sub pretestu, cá si cumu aru voi a se consulta cu elu in interesulu sierbitiului imperatescu, in adeveru inse, pentrucá se puna man'a pe elu. Cela inse era omu invetiatu si cu minte, apoi ilu si pre-insciintiasera din Trei-scaune despre planulu secuiloru. Deci elu nu esi din Brasiovu, ci le nuntiá, cá se se pórté asia, incatu neci in venitoriu se nu le para reu. Éra in Ciucu Ivanu Sándor, care era vice-capitanu, cu logofetulu Thamás si cu adunatur'a si talchariulu de Georgie Horváth, care mai nainte fiindu sierbitoriu la maiorulu Donec din regimentulu lui Rabutin si candu cu luarea Satumarelui furandu telegarii lui Donec, fugise la curuti si apoi in Ciucu se insurá cu fiic'a lui Andreiu Incze, acestia d'cu, pornira óstea intréga din Ciucu spre rebeliune, éra pe judele primariu regescu (prefectu) anume Benedictu Henter arestandu'lu, ilu jurara cu forti'a pe credintia catra Rákoczi. Si fiindu-cá in Ciucu la pasulu Gyimes era atatu lobonti nemti, catu si lobonti haiduci\*), carii de mai nainte avea a priveghia asupra iruptiunei tatariloru, secuii conspirara in secretu cu haiducii unguresci in contra nemtiloru. Locotenentele aflandu de lucrulu acesta, cu cei cincidieci muschetari (pedestrasi) ai sei era se ésa din Ciucu la Brasiovu. Elu si apucase a veni in Ciuculu-de-diosn pana la unu satu, anume St. Giorgiu. Acolo haiducii impreunati cu óstea din Ciucu le esira inainte, din cauza cá Ioanu Sándor si logofetulu Déak tienendu adunare in monastirea franciscaniloru din Ciucu, acolo decisera, cá se omóre pe nemti, éra santii parinti inca au incuviintiatu unu atare asasinatu pe fatia. Nemtii punenduse in linia, incepura se traga din pusci. Atunci vedindu haiducii si ciucanii, cá fara periculu mare nu voru infrange pe nemti, li se jurara, cá numai se depuna armele si apoi se potu duce in pace. Nemtii vai-de-capulu loru, dandu celora crediementu, depusera armele. Atunci cea rapedienduse indata asupra loru, ii taiara pre toti pana la unulu, ceea ce nu ar fi facutu neci turculu celu paganu. Haiducii si ciucanii au macelatu inca si pre femeile si pe pruncii nemtiloru\*\*). Pentru acésta inse Ciuculu intregu isi luá resplat'a si o ia paua in dio'a de astadi. Ioanu Sándor si logofetulu Thamás se traseru in monastire. Generalulu Rabutin cerú de multeori dela barati pre acei asasiui publici, ei inse necidecumu nu voira se'i dea afara. Hei parinti santi, séu mai bine parinti nerusnati, de aru fi facutu popii nostrii reformati a-

ceea ce ati facutu voi, ati revolta in contra nóstru ceriulu si pamentulu; vóua inse tóte lucrurile rele ve sunt ertate, sub masc'a santitatei la voi se petrecu tóte blastematiile.“

„Aflandu generalulu Rabutin despre rebeliunea secuiloru, trimite pe episcopulu armenescu impreuna cu Mich. Mikes, care era mare capitanu in Trei-scaune si pe atunci se aflá in Sibiiu, pentrucá mergendu in Secuime, se domolésca rebeliunea. Cativa nemti ii escortá. Pre candu ajunsera aprópe de Brasiovu, curutii din Trei-scaune fiindu la satulu sasescu Hermanu si aflandu despre venirea lui Mikes, ii esira inainte cateva sute dintre ei. Nemtii scapara cu fug'a in pace. Mich. Mikes fiindu omu morbosu, fu prinsu impreuna cu episcopulu armenescu. Ach multímea plebei nebune se inieptá asupra lui (Mikes) si de cateva ori au voitu se'lu omóre si in cortelu, déca nu l'aru fi aparatu cativa dintre vechii sei sierbi, carii acmú se facusera si ei curuti. Din Transilvani'a 'lu ducu la Rákoczi; acolo curendu se si face curuti, de si elu (Mikes) se bucurase de multa gratia imperatésca. Pe Mikes inca 'lu facura generalu, apoi vení in Transilvani'a si elu a fostu, carele a datu focu suburbialoru Brasiovilui, impreuna cu Toma Nemes, din care cauza sasii din Brasiovu pana in dio'a de astadi sunt fórté maniosi pe elu. Rákoczi a fortiatu destulu si pre episcopulu armenescu, pentrucá se'i jure lui credintia, inse nu l'a potutu indupleca; de aceea 'lu si tienú in captivitate indelungata; in fine 'i dete drumulu. Acelu episcopu calatori la Vien'a, éra de acolo se re'ntórsa in Transilvani'a\*).

(Va urma.)

Nr. 190—1869.

### Protocolulu siedintiei extraordinarie a comit. asoc. trans.

tienute in 26. Iuliu 1869 cá continuare a siedintiei precedente din 22. Iuliu a. e. sub presidiulu Rev. dlui vicepresiedinte Ioanu Hannia, fiindu de facia dd. membrii ai comitetului ilustr. sa dn. consil. aulicu Iacobu Bologa, ilustr. sa dn. consil. Petru Manu, dn. senatoru Petru Rosca, dn. dr. Ioane Nemesiu, dn. parochu si prof. Zacharia Boiu, dn. secret. II. Ioane V. Rusu, dn. cassariu Const. Stezariu si dn. redact. Nicolae Cristea.

§. 71. Presidiulu pune la desbatere speciale din § in §, proiectulu dlui consiliariu Iacobu Bologa in

\*) Am tradusu anulu 1703 intregu, pentrucá si de aci se se cunósca pre catu se póte mai bine, originea revolutiunei lui Rákoczi, din care curtea Vienei trase din nou invetiaturi si macsime, dupa care avea se réga si se guberne pe acestu mare principatu. Cserei se apucase de scrierea acestei cronice, precumu singuru spune indata la inceputulu cronicei sale, in 16. Decembre 1709 si continuá a scrie pana in a. 1711. Candu a inceputu elu a scrie, era trecutu de 39 de ani, adica omu matoru, preste acésta elu si astadata se aflá in midioloculu teatrului de guera. Mai sunt si alte criterii, dupa care cronice'a lui Cserei tocma dela 1703 inainte se póte considera de mai avuta in date istorice autentice. Din acésta amu crediutu, cá va fi bine, cá déca amu venitu pana aici, se o urmarimu pana la finea ei. Pecatu numai, cá lui Cserei ii pasa prea puçinu de dilele si lunile, in care s'au intemplatulu lucrurile. Acestea inse se potu suplini de airea pre atata, pre catu cere interesulu adeverului si demnitatea istoricului.

Not'a comp.

\*) Adica ungureni catolici, adusi din Ungari'a incóce.

Not'a comp.

\*\*\*) La ungurii din Transilvani'a perfidi'a secuiesca se esprima prin unu proverbu scarnavu, pe care buu'a convenintia nu ne érta a'lu reproduce cu alte cuvente, decatu numai asia, cá facendu'ti tréba cu secuifulu, elu trebue se'ti faca un'a din trei. De aici vine si absolut'a ne'ncredere a romanului catra secuiu.

Not'a comp.

nesu cu modificatiunile propuse la cativa §§ii din partea comisiunei esaminatorie. Astufeliu cu privire la cestiunatul proiectu se aduce urmatoriulu concludu:

§ 1 se primesce dupa formularea resp. propunerea comisiunei si astufeliu va suná: „Pentru mai usior'a si corespundiatori'a deslegare a problemei asociatiunei, se imparte tienutulu estinderei ei, resp. membrii acestui tienutu, in despartimente, in fruntea carora, va fi cate unu subcomitetu, ér in fruntea comuneloru din despartimente, catu privesce pre membrii dintrensele, cate o agentura.

§ 2 se modifica dupa propunerea comisiunei, lasanduse afara cuventele: „cu emblem'a asociatiunei,“ si inlocuinduse cu cuventele: „ce va avé inscriptiune si fara emblema,“ astufeliu testulu acestui § va fi: „fiacare despartimentu va purtá numirea despartimentului N. N. alu asociatiunei,“ si va fi provediutu cu unu sigilu, ce va avé inscriptiunea, inse fara de emblema.

§ 3 se primesce dupa proiectulu dlui consiliariu Bologna cu adausulu facutu de comisiune la punctu c) prin cuventele: „prin staruintia, cá pre langa scóle poporali, se se infiintieze si sustiena scóle etc. (vedi mai incolo testulu din proiectu).

§ 4 se primesce testulu din proiectu.

§ 5 asemene se primesce dupa proiectu, cu o mica modificatiune a comisiunei, in locu de cuventulu solventi, punenduse cuventulu „oferenti.“

§§ 6 si 7 se primescu dupa proiectu, ér § 8 cu urmatoria modificatiune intretiesuta cu privire la locul adunarei generale cercuale: „se va defige totudeauna de adunarea cercuale premergatoria.“

§§ 9 si 10 se primescu in tocmá dupa testulu proiectului.

§ 11 la testulu din proiectu, dupa propunerea comisiunei la alinea antaiu se adauga cuventele: „déca insasi si adusu nominalmente la cunosciinti'a comitetului centrale.“

§§ 12 si 13 dupa testulu proiectului, § 14 combinatu cu alu 20lea se primesce dupa modificatiunea propusa de comisiune resp., si astfeliu testualmente va suná: „Tóte subcomitetele sunt nemidiulocitu subordinate comitetului centralu din Sibiu, si indatorate asi substerne protocólele loru lunarie comitetului asociatiunei pentru nesulu afaceriloru. Aceste protocoale se voru publicá in fói'a „Transilvani'a,“ parte in estrasu, parte in totalu, dupa cumu va pretende interesulu obiectului din trensele.

§ 15 dupa proiectu, § 16 asemene dupa proiectu, cu modificatiunea, cá in locul de cuventulu: „incuvenentiate“ se se díca: „prelimate,“ si apoi se se mai adauga dupa cuventele: „de adunarea cercuale,“ pasagiulu, si aprobate de comitetulu centralu dupa tenorea §lui 18; § 17 se primesce dupa proiectu.

§ 18 asemene dupa proiectu cu adaugerea la finea aceleuia, a cuventeloru: „si aprobatu de acest'a“ (comit. centr.); § 19 dupa proiectu; § 20 contopinduse cu § 14 se sterge afara.

§ 21 se primesce (resp. acumu 20) dupa proiectu cu lasarea afara a cuventeloru: „curatu séu mestecatu romane,“ celiialalti §§ si anume 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29 si 30 (resp. 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28 si 29), se primescu in tocmá dupa testulu din proiectu. Proiectulu acest'a astufeliu formulatu se adopta de alu seu din partea comitetului.

§. 72. Presidiulu in nesu cu proiectulu satoritu in § precedentu, da cetire urmatorii propuneri, facute din partea comisiunei relative la cestiunatul obiectu, si anume: a) Comitetulu se recomande proiectulu cestiunatu adunarei generale din an. cur., cu rogarea, cá aceeași primindulu se'lu dechiare de alu seu, pentrucá acela, cá o simpla regulare a midiolóceloru spre ajungerea scopului asociatiunei, e scosu din statutele aceleia, si sta preste totu in cea mai strensa legatura si armonia cu acele statute; b) cá adunarea generale se concredia comitetului asociatiunei esecutarea acestui proiectu, primitu de catra densa, cu aceea insarcinare, cá comitetulu se cerce fara intardiare a intemeiá in sensulu aceleuia, despartimente cercuali, dupa comitate, districte si scaune, séu fiindu unele din acele prea mari, se se impartia in doue parti, si prin despartimentulu acesta se lase a se infiintiá si agenturi comunali.

Dupa o discussiune mai indelungata, punendu la votu opiniunea resp. propunerea comisiunei comitetului cu majoritate de 5 contra 3 voturi decide: a se primi in totu cuprensulu seu, si a se aduce dinpreuna cu proiectele deja satorite la cunosciinti'a adunarei generale.

§ 73. Comisiunea insarcinata in siedinti'a comitetului din 8. Iuniu a. c. § 51 cu elaborarea proiectulu de bugetu preliminaru. pentru an. asoc. 18<sup>69</sup>/<sub>70</sub> prin referentele seu dn. dr. Nemesiu referéza in astu obiectu.

Comitetulu (asociat.) aflandu proiectulu de corespundiatoriu §§-loru resp. (4 si 6) din statute cumu si amesuratu starei si impregiariloru actuali ale fondului asociatiunei, 'lu primesce de alu seu si decide a se asterne procsimei adunari generale spre desbatere si acceptare.

§. 74. Secret. II. sub Nrii protoc. agend. 192, 193, 195 si 198 referéza despre banii incursi la asociat. dela 22—26. Iuliu a. c. parte cá tacsá de m. ord., parte cá colecte si prenumeratiuni la „Transilvani'a,“ si anume:

a) Prin dn. protop. si colect. alu asoc. in Abrudu Ioanu Galu s'a trimisu cá tacsá de m. ord. 30 fr.

b) Dela dn. protop. in Muresiu-Uior'a Leontinu Leonteanu s'a trimesu 5 fr.

c) Dela dn. provis. alu fondatiunei Siulutiane in Springu, Vasilie Albini cá tacsá de m. ord. 5 fr.

d) Prin dn. protop. si colect. alu asoc. in Zernesci, Ioanu Metianu cá tacsá de m. ord. 75 fr.

e) Prin dn. vicepres. la tabla regia in Muresiu-Osiorheiu, August. Ladai cá colecta dela unele comune din comitat. Albei superioare 36 fr.

f) Că prenumeratiune la „Transilvani'a“ dela 2 domni abonati 5 fr.

Se iea spre sciintia.

§. 75. In legatura cu acést'a secret. sub Nr. 197 mai referéza, ca dn. jude cercualu in Nagylak langa Aradu, Mich. Sierbanu a trimesu cá oferte din partea unoru romani din comitatulu Cenadului pentru aredicarea proiectatului monumentu intru eternisarea memoriei laureat. poetu a natiunei Andreiu Muresianu 30 fr.

Conclusu. Se iea spre sciintia cu aceea observare, cá banii transpunenduse cassei asoc. se se administreze si manipuleze conformu conclusului comit. asociat. adusu in siedintia din 5. Dec. 1865 §. 83.

§. 76. Pentru verificarea acestui protocolu cumu si a siedintiei precedente se alegu dd. membrii ai comitetului dn. consiliariu Petru Manu, dr. Nemesiu si parochu Zach. Boiu.

Sibiiu datulu cá mai susu.

Ioanu Hannia mp.,  
vicepresiedinte.

I. V. Rusu mp.,  
secret. II.

S'a cetitu si verificatu in 31. Iuliu 1869.  
Petru Manu. Dr. I. Nemesiu. Z. Boiu.

### Bibliografia.

Oricandu ne cade in mana vreuna carte scrisa romanese, care se ocupa seriosu cu vreuna séu alta ramura a vietiei nóstre nationale, totudeauna simtimu una viia satisfactiune si consolatiune in spiritulu nostru. Intre lucrarile serióse ale spiritului si vointiei romanesci renumeramu noi astadata cartea, care ne veni sub titlulu:

**Acte sinodali ale bisericeii romane de Alb'a-Iuli'a si Fogarasiu,**  
Date la lumina de Ioane M. Moldovanu. Tomu I. Blasiu 1869.

Care este scopuln acestei colectiuni de documente istorice? La acésta ne respunde insusi dn. editoriu alu acelorasi scriendu in prefatiunea cartei sale unele cá acestea:

Lectoriului salute! E cunoscutu, ce puçinu, se cultivéza la noi de unu tempu incóce campulu istoriei bisericesci. Daunele provenitorie de aci toti le simtimu cu amaru.

Documente cuprendietoria de materialu pretiosu suntu negrigite; si se templa, de nu trece una etate de ómeni, si neci in conservatoriale publice nu poti aflá acte, cari dupa insemnatarea sa aru meritá se fia respandite in tóte anghiurele, cetite si cunoscute de firu in peru la toti filii bisericeii.

Ma si multe din cele, ce au esitu in tipariu, ori s'au inmultitu prin decopiere cu man'a, suntu potere, asiu díce neapropiate; cá preste mesura rari au devenitu cartile, intru cari se cuprendu.

De aci „institia reipublicae, ut alienae,“ de care se plange marele maiestru alu istoriei, la noi este lege domnitoria cu asia potere, incatu abia mai suferé cateva esceptiuni.

Si, dómne, mare lipsa amu avé de cunóscerea vietii si a faseloru, prin cari a trecutu bisericeii nóstra!

Crescuti mare parte in scóle straine, cu totii laptati cu principia mai vertosu de ale strainiloru, cunóscemu istoria, dreptulu si asediamentele altor'a; éra despre ale bisericeii nóstre séu nu avemu neci idea, séu de avemu órecari cunoscentie, a cele de comunu suntu prea defectóse. Urméza apoi in modulu celu mai naturale, cá pre langa cea mai mare bunavoientia, se

nu scimu pretiui bunulu, ce avemu. si se o sclintimu candu ne-suimu a corege reulu.

Spre a contribui ceva catra delaturarea acestei scaderi, indemnatu si incuragiatu de mai multi binevoitori me determinai la inceputu a tipari actele sinodului din 1868, apoi si a largi intreprederea, adeca a culege si dá la lumina si alte acte sinodali ale bisericeii nóstre, atatu cele ce se afla numai in carti fórté rari, catu si altele pana aci nepublicate prin tipariu.

Deci infaciosiezu onoratului publicu:

I. Actele sinodului dela 11. Aug. 1868 cuprensa pre pag. 1—60 si 158—167, dupa originariale depusa in archivulu metropoliei.

II. Actele sinodului dela 30. Sept. 1850, pag. 61—103, dupa copie si concepte originaria, cari rev. dn. Stef. Moldovanu, prepositulu capit. din Lugosiu a binevoitu a'mi trimete, si cari amesuratu despuneréi d. sale se depunu in archivulu metropoliei, unde nu se aflau.

III. Actele sinodului dela 1782, pag. 105—135, dupa originaria séu copie facute de man'a episc. Bobu in „Acta resignationis d. Exmi Eppi Greg. Maer et inaugurationis d. Eppi Joan. Babb m. p. electi et denominati 21 8-bris 1802 (sic) consecrati per praeclaudatum eppum Maer 6 Junii 1784, installati 11 Julii 1784,“ — cari tóte acumu se afla in archivulu metropoliei.

IV. Alte acte electorali din 1764 si 1751, p. 136—144.

V. Actele sinodului din 14. Maiu 1742, pag. 145—157, scóse din Protoc. Causarum in praesentia Illmi d. d. Eppi discussarum et dijudicatarum, Anno 1742 die 15. Febr. inchoatum, usque 10 Junii continuatum. Nicolaus Pap de Benye m. p. Protonotarius aplicus, Illmi d. Eppi Fog. vicarius gen. et generalis synodi notarius, pag. 19—39. Acestu protocolu legatu dupa unu protocolu de corespondentie oficióse de ale lui Klein se afla in arch. metropoliei din Blasiu.

Tóte aceste m'amu nevoitu a le reproduce, dupa cumu jaceau, cu tóte variatiunile ma chiaru si cu smentelele de péna ale loru.

La calcaniu adausei ceva despre dreptulu de alegere, si unele observari asupra sinodului din 1868, lucrari insuficienti, o recunosc, si totu speru a nu fi condemnatu pentru ele: de órece ultra posse nemo obligatur.

Candu si cumu va succede continuarea intreprederei, nu potu sci. Inse propusulu stá si nevointia de a'lu realisá inca nu va lipsi. Pentru a'i poté ascurá esitu mai bunu, 'mi permitu a rogá pre toti celi ce o afla de interesu publicu, cá de cumuva au in posesiunea sa, séu sciu undeva, acte de ale sinodeloru nóstre, se nu'si pregete a'mi face impartasire.

Dintre cele publicate intru acestu volumu, fia'mi iertatu a trage atentiunea o. l. cu descliniere la actele sinodului din 1742.

In actele aceste starea bisericeii nóstre in tempnlu acela este depinsa cu colori viue si fideli: de una parte lupta pentru a scapá de poterea si pretensiunea teologului, carele pre totu loculu se amentesce alaturea cu episcopulu, si inca cu ce feliu de episcopu! lupta pentru a castigá drepturi politice; éra de alta parte sustienerea si observarea constitutiuionalismului, carele acumu mai de totu e scosu din usu si unii aru fi bucurósi a'lu scóte si din memoria etc.“

Barbatii natiunei romanesci, cati s'au sciutu si se voru mai sci inaltia mai presusu de opiniunile sboratórie ale vulgului, voru saluta cu placere si bucuria tóte acelea opuri, cu care se inavutiesce istoria eclesiastica si dreptulu canonicu alu romaniloru de ambele confesiuni crestinesci, éra acésta cu atatu mai vertosu acuma, in tempulu nostru, candu lips'a acestoru feliiuri de opuri se simte mai tare decatu ori-candu altadata. Blasiulu si Sibiiulu au premersu in acésta directiune; urmezele numai si altii barbatesce inainte mai alesu acuma, candu, precumu bine vedemu din pres'a straina, revelatiuniloru istorice adeverate nu mai poté face nimeni neci-unu feliu de resistentia.